

HAMINA

Linnoituksen uimahalli arkeologinen kaivaus 2020

Juuso Koskinen

Tilaaja: Haminan kaupunki

Sisältö

Perustiedot	2
Kaivaus	3
Havaintokartat ja -kuvat	6
Vanhat kartat	11
Lähteet	12

Kansikuva: Muuri dokumentointivaiheessaan, kaakkoon kuvattuna.

Perustiedot

Tutk.lupa: MV/219/05.04.01.02/2020

Alue: Haminan Linnoituksen uimahallin tontti, 75-1-27-13, muinaisjäännöksellä Haminan linnoitus (mj.rek. 1000003513)

Tarkoitus: Tutkia maan peittämää linnoituksen muurin osaa riittävästi, jotta sen muinaisjäännösuojelu voidaan poistaa tutkimusalueen kohdalta.

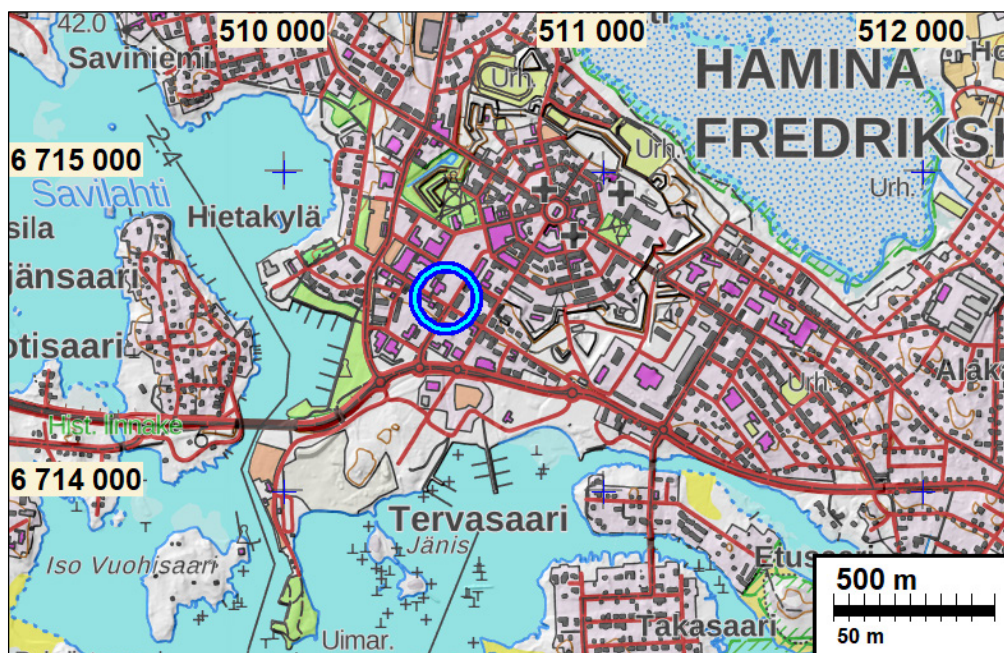
Maastotyö: 1.-3.12. 2020

Tilaaja: Haminan kaupunki

Tutkimukset: Mökkönen 2003 inventointi, Koivisto 2006 koekaivaus, Kaskinen 2007 koekaivaus.

Tekijät: Maastotyö: Juuso Koskinen, Janne Soisalo, Tomi Kuljukka ja Oskari Sairanen.
Raportti: Juuso Koskinen

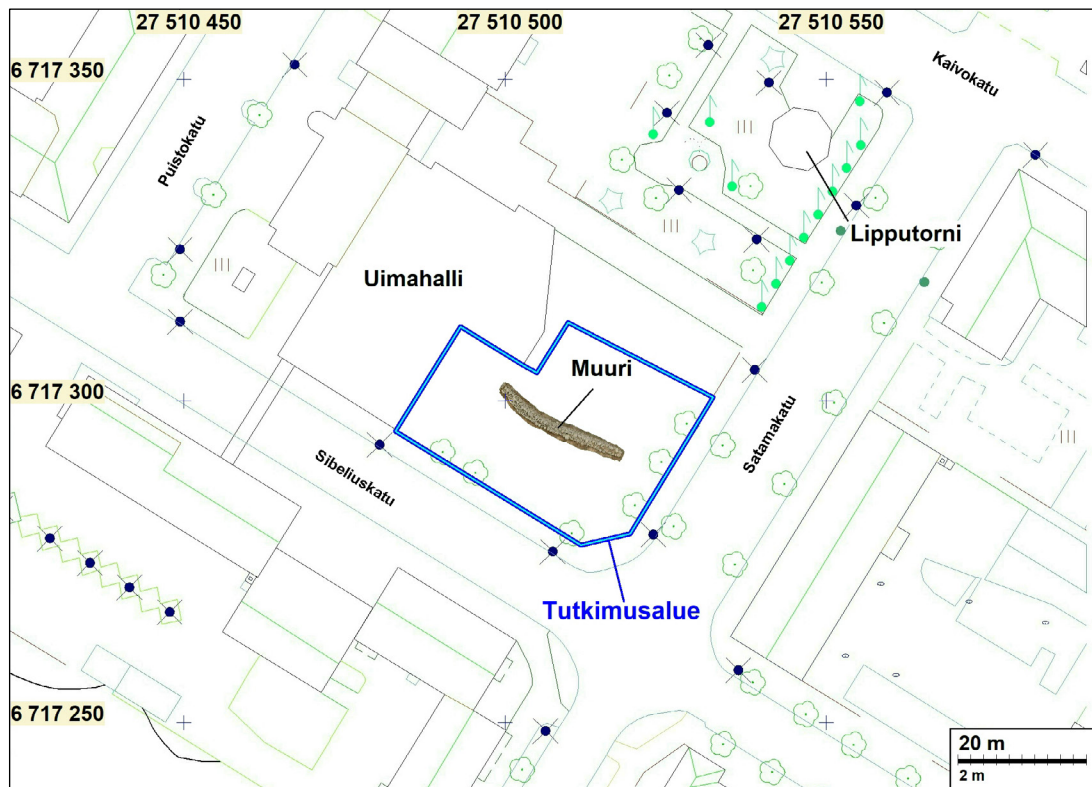
Tulos: Muuria kaivettiin esiin ja dokumentoitiin noin 19,90 m matkalta. Siitä ei poistettu kiviä kaivauksen aikana, ja se peitettiin tutkimuksen lopuksi.

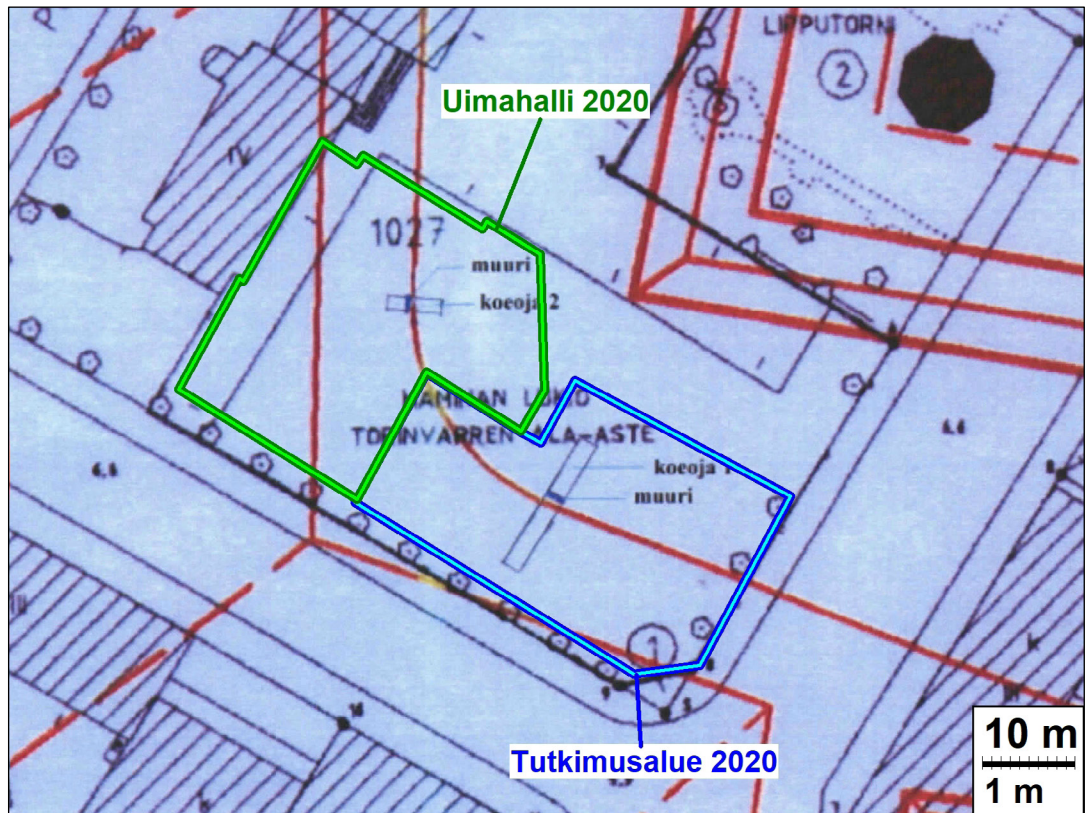
Tutkimusalue sinisen ympyrän sisällä (ETRS-TM35FIN).

Muita tietoja: Koordinaatit ja kartat ovat ETRS-GK27 ja N2000 järjestelmissä. Kartat ovat Maanmittauslaitoksen maastotietokannasta 12/2020, ellei toisin mainittu. Mittaukset on tehty GNSS/VRS/RTK -laitteella. Muinaisjäännösrekisteri on tarkastettu 12/2020. Valokuvia ei ole talletettu mihinkään viralliseen arkistoon, eikä niillä ole mitään kokoelmatunnusta. Valokuvat ovat digitaalisia, ja ne ovat tallessa Mikroliitti Oy:n serverillä. Kuvaajat: J. Koskinen ja J. Sorsa.

Kaivaus

(Taustakartta: Haminan kaupunki)

Vuoden 2020 tutkimusalue ja tutkimuksen aikainen uimahallirakennus vuoden 2007 (Kaskinen) koekaivauksen yleiskartan päälle piirrettynä. Punaiset viivat ovat vanhasta kartasta digitoituja linnoitusrakenteiden linjoja. Vuoden 2007 koekaivauksessa ehjää muuria löydettiin kahdesta koejasta, joista toinen on nykyisen uimahallirakennuksen kohdalla, ja toinen sen pihalla.

Haminan Linnoituksen uimahallille on suunnitteilla ulkoallas. Se on suunniteltu alueelle, jossa arkeologisen koekaivauksen (Kaskinen 2007) perusteella tiedettiin sijaitsevan osa Helsingin bastionin kontereskarppia, eli vallihaudan vastamuuria. Kajoamisesta pidettiin museoviranomaisten ja rakentajaosapuolen välinen kokous 27.10.2020, jonka puheenjohtajana toimi Museoviraston intendentti Helena Ranta. Kokouksessa asetettiin kajoamiselle ehto, jonka mukaan muinaisjään-
nös tulee kaivaa esille ja dokumentoida, minkä jälkeen se voidaan poistaa. Haminan kaupunki tilasi kaivauksen Mikroliitti Oy:ltä. Kaivauksen tekivät arkeologit Juuso Koskinen, Janne Soisalo, Tomi Kuljukka ja Oskari Sairanen, tutkimuksen kannalta hyvissä olosuhteissa 1.-3.12. 2020.

Haminan linnoitustyöt alkoivat vuonna 1722. Helsingin bastioni rakennettiin jo vuonna 1723, mutta todennäköisesti sillä ei alkuvaiheessaan ollut vielä kivettyä vallihautaa, sillä vuonna 1735 Haminan linnoituksessa on kuvailtu olleen ylipäättään vain ”muutamia hiekkavaljeja”. Augustin Ehrensvärd laati Haminan linnoituksen parantamissuunnitelmat 1741-1742, mutta kaupunki jäi venäläisille jo vuonna 1742, hattujen sodassa.

Haminan suurpalo tapahtui vuonna 1887. Paloalue ulottui Kasarminkadulta torin itälaitaan. Nykyisen torin itälaita on noin 80 m tutkimusalueelta koilliseen. Lipputornin kohdalla ollut osa Helsingin bastionia purettiin, ja sen vallihauta täytettiin vuonna 1889. (Nordenstreng & Halila 1974: 122–131, 269–279; Nordenstreng & Halila 1975: 246; ks. [Vanhat kartat](#)).

Haminan kaupunkitaajaman ja linnoituksen alue on inventoitu arkeologisesti vuonna 2003. Vuoden 2020 tutkimusalue on inventoidun alueen ulkopuolella (Mökkönen 2003: Liite 2). Raportin liitteessä 11 mainitaan silti, että tutkimusalueen länsipuolelle, eli suunnilleen nykyisen uimahallin, Sibeliuskadun ja Puistokadun rajaamalle alueelle, on arvioitu haudatun ruotsalaisia sotilaita talvella ja keväällä 1742.

Tutkimusalueen koillislaidan kohdalle kaivettiin vuonna 2006 koeojia, joissa havaittiin purku- ja palokerroksia, mutta ei ehjiä rakenteita (Koivisto 2006: 9-11).

Tutkimusalueen kaakkoisosalle, jossa kartta-analyysin perusteella vallihaudan vastamuurin oletettiin olevan, kaivettiin vuonna 2007 kaksi koeojaa, joissa kummassakin todettiin ehjänä säilynyttä muuria. Kaivausmuistion mukaan havaittu muuri on selvästi vallihaudan vastamuri (Kaskinen 2007). Toinen koeojista sijaitsi nykyisen uimahallirakennuksen kohdalla, ja toinen edelleen pihamaana säilyneessä kohdassa.

Kaivu tehtiin koneella ja lapioilla. Dokumentointia varten muuri vielä siistittiin lastoilla ja harjoilla. Kaivaminen aloitettiin tekemällä koeoja suunnilleen samaan kohtaan ja saman suuntaisesti, kuin vuoden 2007 koeoja 1, jossa muuria oli havaittu.

Kun muurin harja saatiin esille, sen kummallakin puolella kaivettiin maata hieman syvemmälle, jotta varmistuisi, kummalla puolella harjaa vallihauta on sijainnut, ja jotta muurin kivirakenteen reunat olisivat varmasti esillä. Muurinharjan lounaispuolella todettiin olevan puhdasta hiekkamaata, eli linnoitusluiskan tai muun maarakenteen maata, ja koillispuolella tummempaa, sekoitettua hiekkaa ja hietaa, eli vallihaudan täyttömaata.

Tämän jälkeen muuria kaivettiin vallihaudan puolelta esille niin paljon, kuin se oli mahdollista nykyisten rakenteiden säästämiseksi vaurioilta. Luoteispäässä kaivua rajoitti uimahallin seinä, johon mahdollisesti liittyvistä maanalaisista rakenteista ei ollut tietoa. Kaakkoispäässä pidettiin turvallinen etäisyys maajohtoihin.

Muurin alareunaan kasattiin kaivumaata, jottei se romahtaisi. Kivien alusmaa dokumentoitiin samasta syystä vain pieneltä alalta. Alimpien kivien alareunat olivat silti esillä dokumentoinnissa. Esille kaivettu muurinosa dokumentoitiin kokonaisuudessaan fotogrammetrisesti, muistiinpanoin ja valokuvin. Muurista ei poistettu yhtään kiveä, ja se peitettiin dokumentoinnin jälkeen samalla maalla, joka sen päältä oli kaivettu pois.

Muuria peitti 115 cm paksuinen maakerros, joka jakautui karkeasti ottaen kolmeen täyttömaakerrokseen. Alin oli samaa tummentunutta hiekkaa ja hietaa, kuin vallihaudan täyttömaa, eli todennäköisesti vuoden 1889 täyttökerros. Se oli paksuudeltaan noin 50 cm ja sen päällä oli puhtaan vaalean hiedan, noin 40 cm paksu, kerros. Tämän päällä oli vielä ruskeaa hiekkaa ja harmaata soraa noin 25 cm, eli nykyinen pintamaa.

Esille otetun muurinosan pituus oli harjalla noin 19,90 m ja alareunassa noin 12,80 m. Keskellä sen korkeudeksi mitattiin 2,07 m. Harjan leveys oli 85–90 cm. Muuri nojasi hieman lounaaseen päin. Luoteispäästä laskien noin 8 m kohdalla muurin harjanteessa oli taitekohta, jossa luoteiskaakko-suuntainen muuri kääntyi hieman enemmän itään päin. Samassa kohtaa muurin päällä oli muurin levyinen, noin 1,8 m pitkä ja noin 20–30 cm syvä aukko. Samassa kohtaa muurin lounaispuolen täytemaassa, oli aukkoon sopiva yksittäinen kivi, joka oli todennäköisesti vierähtänyt kohdasta pois aiemmissa maanmuokkauksissa. Harjan rakenteen perusteella vaikutti, että muurin ulko- ja sisäreunat on ladottu isoimmilla kivillä, ja niiden väli täytetty pienemmillä. Vallihaudan seinämässä kivet olivat halkaisijaltaan noin 10–115 cm. Yleisin halkaisija oli arviolta 60 cm. Kivet oli kasattu pitkittäisinä ja katkeilevina kerroksina. Keskellä muuria kivikerroksia on 6. Muuri oli alareunastaan luontaisessa karkeassa hiekassa.

Muurin kivet ovat sekä pyöreitä luonnonkiviä että leikattuja. Kolmessa kivessä, vallihaudan seinämässä, on porauksen jälki. Poraus 1:n jälki on niin leveä, että siitä pystyttiin mittaamaan reiän halkaisija, melko tarkkaan 5 cm.

Muurin päällä on noin 3–15 cm mullansekaista hiekkaa, joka lienee peräisin muurin peittämistä edeltävästä kasvustosta. Vallihaudan puolella kivien väleissä on täyttömaata, mutta myös puhdasta hiekkaa, jota on selvästi käytetty kiveyksen tiivistämiseen. Laastia ei havaittu missään kohtaa muuria.

Vallihaudan täyttömaasta tuli esille arvioilta 1800- ja 1900-lukujen vaihteen löytöjä, esimerkiksi kaksi venäläistä tiiltä. Löydöistä osa otettiin talteen varalta, mutta jälkitöissä niiden todettiin olevan näyttely- ja tutkimusarvoltaan vähäisiä, eikä niitä toimiteta kokoelmiin. Vallihaudan maahan oli selvästi kaivettu jätteitä myös vuonna 1889 tapahtuneen täytön jälkeen.

Kaikki tutkimuksen havainnot viittavat siihen, että kyseessä on Helsingin bastionin kontereskarppi, eli vallihaudan vastamuuri, kuten Ilkka Kaskinen vuoden 2007 koekaivauksen yhteydessä jo totesi.

30.12.2020

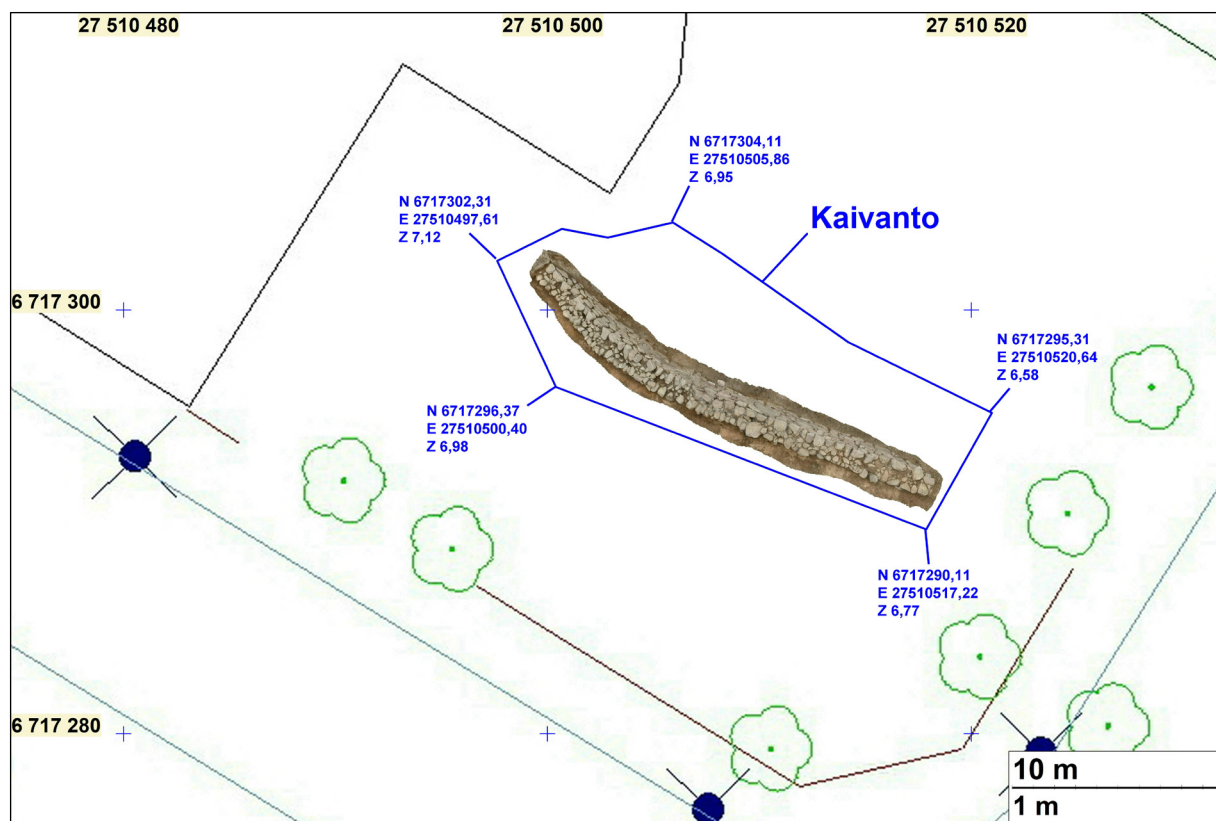
Juuso Koskinen, Mikroliitti Oy.

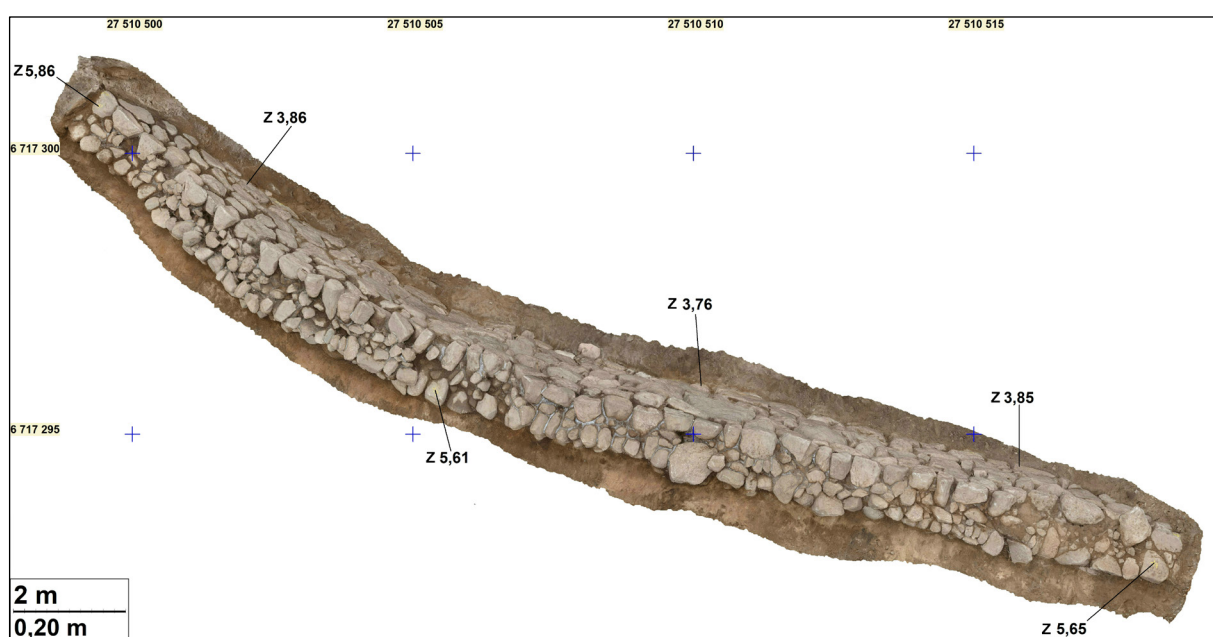
Tutkimusalue kaivauksen alussa länteen (vas.) ja luoteeseen (oik.) kuvattuna.

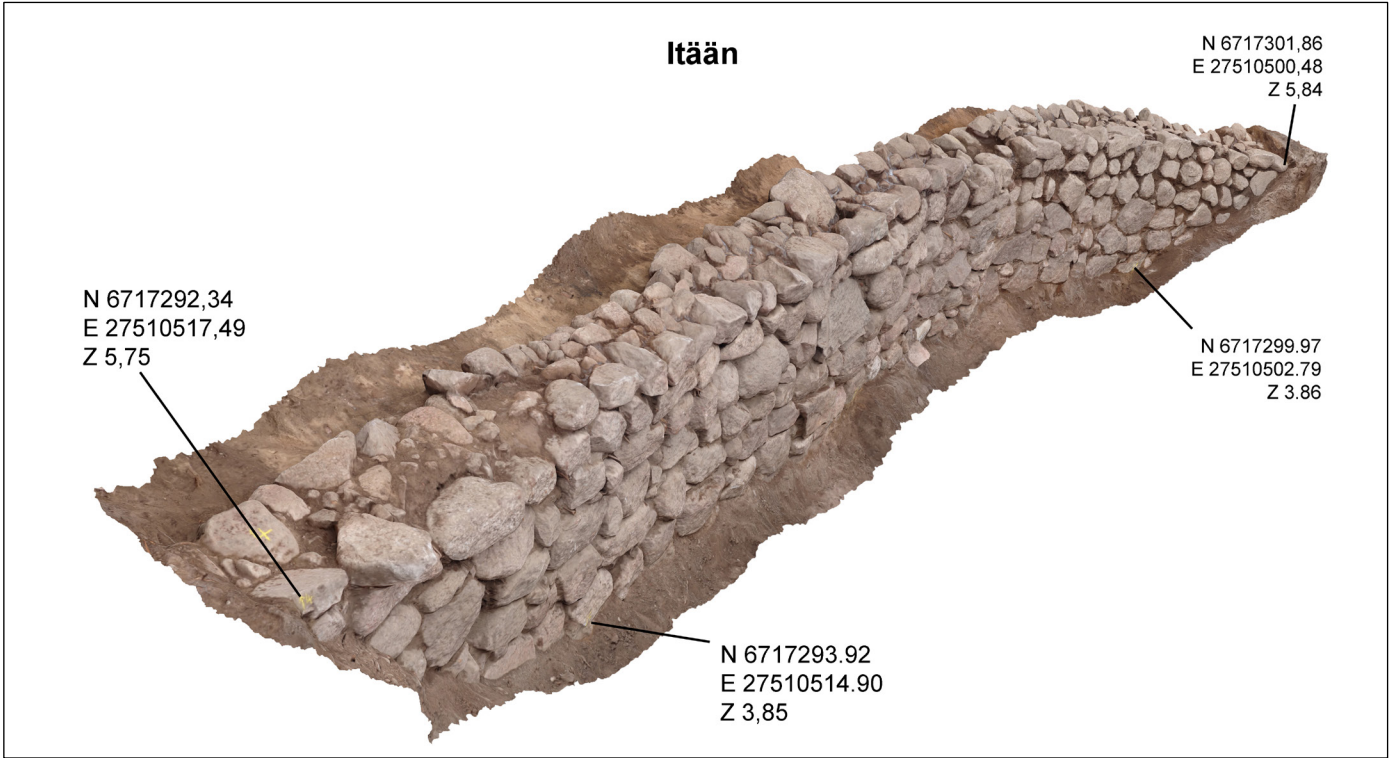
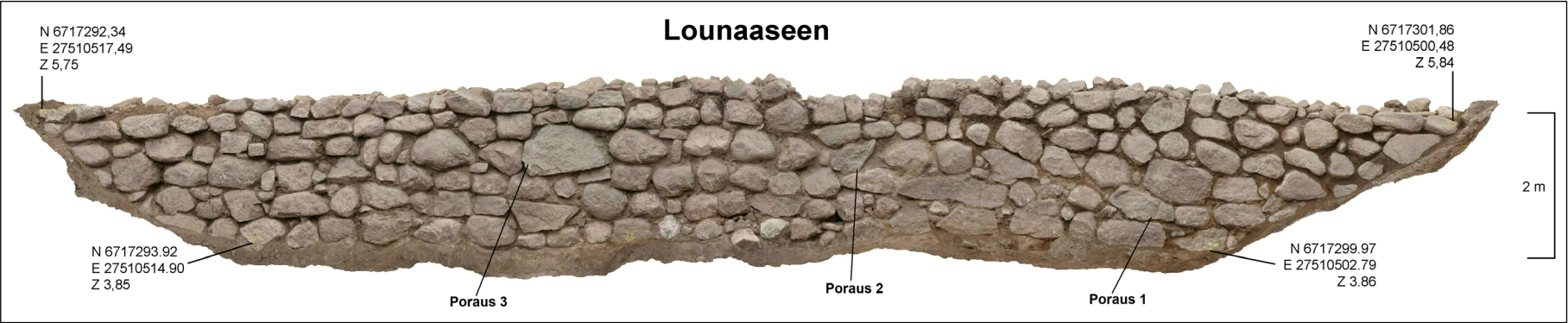
Muurista on laadittu 3D malli joka on julkaistu 3D pdf tiedostona: ”*Hamina - Helsingin bastionin vallihaudan vastamuuri 3.12.2020.pdf.*” Sen tiedostokoko on 123 Mt.

Havaintokartat ja -kuvat

(Taustakartta: Haminan kaupunki)

Kuvissa oleva latta on 110 cm pitkä.

Muurin päällä olleita täyttökerroksia kaakkoon (vas.) ja itään (oik.) kuvattuna.

Muuri on alaosastaan rusehtavassa luontaisessa hiekassa. Vasen kuva kaakkoon.

Vasemmalla: Kuvan vasemmassa reunassa nokista maata, eli jätekuoppa, jossa oli noin 1800- 1900-lukujen vaihteen aikaisia löytöjä. Kuvattu kaakkoon. *Oikealla:* Jätekuopan löytöjä.

Vallihaudan täyttömaasta löytyneet venäläiset tiilet.

Muuri dokumentointivaiheessa. Kuvattu lounaaseen (yllä) ja kaakkoon (alla).

Muurinharja dokumentointivaiheessa. Kuvattu kaakkoon (vas.) ja luoteeseen (oik.).

Vasemmalla: Muurinharja dokumentointivaiheessa. Vallihauta on kuvan yläreunassa.

Oikealla: Poraus 1 latan vasemmalla puolella, kuvattu kaakkoon.

Poraus 1.

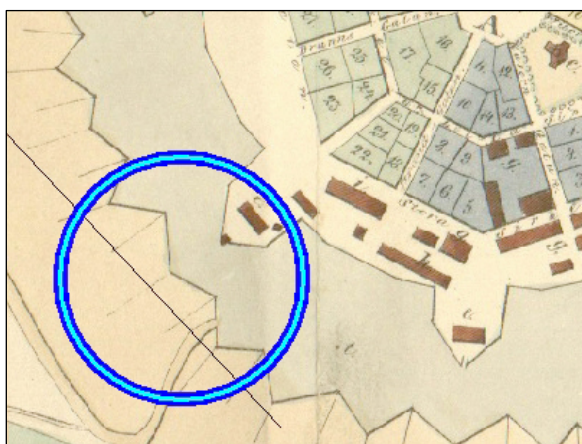

Poraus 2, vasen kuva länteen päin.

Poraus 3, vasen kuva kaakkoon päin.

Vanhat kartat

Tutkimusalueen lähiympäristön kohta vuosien 1841 (vas.) ja 1844 (oik.) kartoilla. Helsingin bastionin kärjessä on kummallakin kartalla rakennusmerkintä. Vuoden 1844 kartan selitteen mukaan se on lipputorni. Karttojen perusteella bastionin päävälli on siis sijainnut edelleen pystyssä olevan lipputornin lähituntumassa, eli arviolta 45 m dokumentoidulta muurilta koilliseen.

Vuoden 1885 kartassa (vas.) on piirrettynä bastioni vallihautoineen, ja vuoden 1968 peruskartalla kohtaan on vanhoista rakenteista piirretty enää bastionin kärjessä sijainnut lipputori, pyöreällä merkinnällä. Korttelin luoteisreunassa on nykyinen koulurakennus.

Lähteet

- Kaskinen, I. 2007. Muistio Haminan Linnoituksen kaupunginosan tontilla 1027 (ns. Torinvarren koulun tontti) suoritetuista arkeologisista koekaivauksista. Muistio, Museovirasto.
- Koivisto, A. 2006. Hamina Torinvarren koulun tontin arkeologinen koekaivaus. Tutkimuskertomus, Museovirasto.
- Gylden, C.W. 1841. Plan af Fredricshamn. Kansallisarkisto.
- Mökkönen, T. 2003. Hamina – Fredrikshamn Kaupunkiarkeologinen inventointi. Tutkimuskertomus, Museovirasto.
- Nordenstreng, S. & Halila, A. 1974. Haminan historia I. Haminan kaupunki, Hamina.
- Nordenstreng, S. & Halila, A. 1975. Haminan historia II. Haminan kaupunki, Hamina.
- Peruskartta. 3042 04, 1968. Maanmittauslaitos.
- Senaatin kartta. Rivi X, lehti 41, 1885. Maanmittauslaitos.
- Witman, P.G. 1844. Historisk Karta öfver Fredrikshamns Stad och dess Omgifning. Kansallisarkisto.